

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ

UZUN TEZİ

Kaybolmak ya da Varolmak

Öğrencinin Adı: Öykü Nur

Öğrencinin Soyadı: Acıcan

Öğrencinin Numarası: D1129001

Rehber Öğretmen: Halil Koç

Ödevin Sözcük Sayısı: 3.503

Araştırma Konusu: Halide Edib Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı romanında modernleşme ve kadın sorununun odak figür üzerinden değerlendirilmesi.

Araştırma Konusu: Halide Edib Adivar'ın Sinekli Bakkal adlı romanında modernleşme ve kadın sorununun odak figür üzerinden değerlendirilmesi.

ÖZ (ABSTRACT)

Bu tezde, “Sinekli Bakkal” adlı romandaki kadın sorunsalını, toplumun modernleşme süreci ile bağdaştırarak odak figür üzerinden değerlendirdim. Dönemin romana yansıyan özellikleri, toplumsal değerler ve kadının toplumda nasıl görüldüğüne değindim. Geleneklerine bağlı, pek çok tarihsel zenginlik barındıran Türk toplumunun Batı kadar modernleşmemiş olması ve böyle köklü bir ulusta kadınların hala ikinci sınıf görülmesi ilginç bir konuydu benim için. “Sinekli Bakkal” romanını seçmemin nedeni ise bu konunun bir kadın yazarın bakış açısıyla yazılmasıydı.

Tezde odak figürün karakter yapısını ve onun okurda yarattığı ideal ve modern kadın algısını ele aldım. Romanda anlatılan toplum dönemin özelliklerini yansıttığı için tezin ilk bölümünde bu konuya değindim. Toplumsal yapıyı aktardıktan sonra ise, araştırma konum olan “kadının toplumdaki yeri”ne ağırlık verdim. Kadının toplumdaki yerini romanın odak figürü Rabia üzerinden değerlendirdiğim için, aile konusuna ve kadının ailedeki yerine de değindim. Odak figür Rabia, yazar Halide Edib Adivar gibi dindar olduğu için, din ve kadın konusunun da romandaki özelliklerini açıkladım. Son olarak, Rabia'nın modernleşme içindeki toplumda yansıttığı ideal kadın karakterini inceledim.

(Sözcük Sayısı: 161)

İçindekiler

1-Toplum ve Modernleşme.....	3
2-Kadının toplumsal hayattaki yeri ve önemi.....	7
3-Kadının Ailedeki Konumu.....	10
4-Modern Kadın Algısı ve Odak Figür.....	12
5-Din ve Kadın.....	13
6-Sonsöz.....	16
7-Kaynakça.....	18

1-Toplum ve Modernleşme

“Sinekli Bakkal” romanında, toplum, farklı sosyal ve ekonomik sınıftaki insanlardan oluşmuştur. Toplum bir modernleşme süreci içindedir; ama sınıf farklılıkları nedeniyle modernleşme topluma homojen olarak yayılamamıştır. Romanda, farklı kültür ve kişiliklerden insanlar vardır. Bunlar arasında fakir mahalle sakinleri, külhanbeyleri, bağnaz ve yobaz bir imam, bir ortaoyuncu ve cüce arkadaşı, Padişah’ın koruyucusu olan bir zaptiye nazırı ve saray çalışanları bulunur. Bu insanların hepsi, toplumun farklı katmanlarında buldukları için modernleşmeye eşit oranda katılamamışlardır.

Toplumun modernleşmede geri kalmış fakir kesiminde geleneksel bir sosyal yapı görülür. Bu yapı, Sinekli Bakkal mahallesine oldukça belirgin bir şekilde yansır. Bu mahallede kızlar beş yaşına geldiğinde ev işlerine başlar. Kadınlar genellikle günlerini evde geçirir ve erkeklere hizmet etmekle sorumludurlar. Yani bu kesimde, gelişmemiş toplumlarda olduğu gibi kadın erkek eşitsizliği oldukça belirgin bir şekilde görülür.

Toplumun geleneksel ve yoksul kesimi, modernleşme konusunda direnmekte ve kendi yaşam biçimlerinin dışına çıkmamaktadır. Sinekli Bakkal mahallesinde adeta halkı birbirine bağlayan bir güç vardır. Herkes birbirini sevmese de gelenekler onları birbirlerine bağlar. “*Hıdırellez günü Göğün altında hiçbir şehir bu kadar cümbüşlü bir kalabalıkla kaynaşmaz, hiçbir sokak bu kadar başka sesleri birbirine karıştıran böyle bir uğultu çıkarmaz.*” (Adıvar, 133) Halkın, yoksul olsa da hareketli ve neşeli olduğu görülür.

Toplumda farklı dini inançlara sahip karakterlere rastlanır. Azınlık olan Hıristiyanlar, dine hoşgörüyle bakan Mevleviler ve dini bağnaz bir şekilde yaşayan insanlar görülür. Ne var ki, bağnaz ve hoşgörüsüz din adamları modernleşmenin önünde büyük bir engel oluştururlar. Bunun en tipik örneği odak figür Rabia’nın dedesi İmam Hacı İlhami Efendi’dir. İmam, cehennemi sanki kendisi görmüş gibi bir gerçeklikle anlatmakta, gülmeyi ve eğlenmeyi günah olarak değerlendirmektedir. “*Ona göre cehennem yolcuları zevke, cümbüşe düşkün bilgisizlerdir.*” (Adıvar, 13) “*Onun dünyaya öğretmek istediği bir şey vardır. Hazza ve sevince, umum hayat tecellisine karşı dinmeyen bir kin, affetmeyen bir düşmanlık.*” (Adıvar, 14). Kendi söylediklerine

kendisi de büyük bir bağınazlıkla inanmakta, halkı olumsuz etkilemektedir. “*Cennet yolcuları bambaşka insanlardır. Gülmezler, oynamazlar, rahat etmezler ve kimseye rahat vermezler. Onlar için zevk ve neşe veren her şey günahdır.*” (Adıvar,13) Romanda İmam’ın destekçileri de vardır. Onlar İmam’ın sözlerinden etkilenmektedirler.“*Muhakemeyi dinleyenlerden Teyfik’e tatlı saatler borçlu olanlar bile, İmam’ın sözlerinin tesiriyle Teyfik’e kızdılar.*” (Adıvar, 24) Toplumda bu tür insanların olması, modernleşme sürecini olumsuz etkilemektedir.

Ülke meşrutiyetle yönetilmektedir, ne var ki bu modern bir yönetim şekli değildir. Padişahın baskıcı yönetim bütün ülkede etkisini göstermektedir.

“Eğer Sinekli Bakkal İmamı, İkinci Abdülhamid’in dehşet devrinde gelmeyip de on dördüncü asırda gelseydi, gözlerinin ateşi, dini inancının korkunçluğu, bilhassa üslubunun kudretiyle sürüleri başına toplayıp herhangi bir fikir peşinde sürükleyecek softa tiplerden biri olabilirdi.” (Adıvar, 13).

Toplumda, padişahın baskısı altında ezilen insanlar kadar, bilinçli insanlar da vardır. Bu insanlar, o dönemde yeni yeni oluşmaya başlayan “Genç Türkler” akımının temsilcileridir. Onlar yönetime, padişaha muhaliftirler. Ülkenin çağdaşlaşmasından yanadırlar ve Batı’yı örnek almışlardır. Bu durum biraz abartılsa da, onlar modernleşmeyi, kalkınmayı simgeler. “*Kiminin saçı uzun, kimi hep Frenkçe konuşur...*” (Adıvar,38) Toplumun kalkındıracağı sınıfı onlar oluşturur. Onlar düşünen, okuyan ve bilinçli insanlardır. Bir genç Türk olan Hilmi’den şöyle söz edilmektedir: “*Gözleri, düşünen, hem derin düşünen adamların dalgınlığı, hususiyetiyle başka gözlerden ayrılır.*” (Adıvar, 47)

Genç Türkler romanda, devletin kalkınması için fikirler üretip aralarında tartışarak bu rolü üstlenir. O dönemde devlet baskıcı, yönetim serttir ve din, yönetimde çok önemli bir yer almaktadır. Devlet laik değildir. Aydın kesim, ülkenin kalkınması için alternatif düşünceler üretmektedirler. “*Bizim kuracağımız devlette ne kıyım ne de acı olacak...*” (Adıvar, 77) Padişah Abdülhamit, baskıcı bir yönetim anlayışı içinde olduğu için bu baskısı çoğunluk üzerinde etkili olmuştur ve ilerici olanlar da azınlık olmaktan kurtulamamıştır. Genç Türklere göre dinin yanlış anlaşılmasını engellemek için o dönemdeki tarikatların dinsel törenler yaptıkları yerler olan tekkelere son verilmelidir.

“Mesela bizim Kızıl Sultan’ın (Abdülhamid) hareketlerinin hepsini Allah isteyerek yaptırıyor, diye ahaliye bir itikat gelse... Bu istibdat rejimini devirmek için arkamızda kaç adam buluruz? Bence en evvel bu memleketten tekkeleri kaldırmalı.” (Adivar, 76)

Dönemin önemli bir özelliği, yabancılara pek çok hak tanıyan kapitülasyonların bulunmasıdır. Fransızlar başta olmak üzere pek çok batı ülkesi ve bu ülkelerin vatandaşları, Osmanlı İmparatorluğu’nda birtakım ayrıcalıklara sahiptir. Bu sayede aynı topraklarda yaşamalarına rağmen Türk halkından daha modern bir yaşantı sürdürmektedirler. İtalyan müzisyen Peregrini, romanda geniş imkânları ve rahat yaşamı ile anlatılıyor. “O, alafranga ailelerde piyano hocalığı eden bir Avrupalıydı.”(Adivar, 49) Zaptiye Nazırı Selim Paşa yabancılara tanınan ayrıcalıklardan pek memnun değildir. Bir polis görevini üstlenmesine rağmen yabancılara, üstün hakları nedeniyle karışmamaktadır “Eğer kapitülasyonlar olmasa, muzikacıları da, seyircileri de enselerinden yakalayıp Beyoğlu kaldırımalarına fırlatırım.” (Adivar, 50) Yabancıların bu sayede bir nevi dokunulmazlık hakkı bulunmaktadır. Bu da, ayrı bir sınıf farkı oluşturmuştur. “Ecnebilerin üstlerini aratmak bize mümkün değil. Kapitülasyon denen çok acı bir hakikat ve engel var.” (Adivar, 171) Sınıf farkının olumsuz etkileri yüzünden toplumdaki pek çok kişi geri kalmış, modernleşmeye katılamamıştır.

Yöneticiler ve halk arasındaki sosyo-ekonomik sınıf farkı en yüksek seviyededir. Halk aç ve fakirken, padişah ve saray zenginlik içinde yüzmektedir. Romanda, Padişah ve saray için çalışan ikinci mabeyinciden şöyle bahsediliyor: “Evinde antika hançerler, kitap ciltleri ve eski İngiliz saatleri koleksiyonu yapardı.” (Adivar, 168) Saraydaki bu zengin yaşam bütün çalışanların işine gelmektedir, bu sebeple padişahın yanlıları onlar tarafından hoş görülür. Padişah halkı sömürmektedir ama kendi çalışanlarını en iyi koşullarda yaşatmaktadır; bu sayede onlar da Padişah’ın hiçbir kararına karşı gelmemektedirler. İkinci Mabeyincinin görmezden geldiği bazı durumlar ise : “İktidar sahiplerinin rekabet entrikaları, haddi aşan hırsızlıkları, memleketi soyup soğana çeviren, apaşık aralanan ve satılan imtiyaz rezaletleri, rüşvetler, pazarlıklar...” (Adivar,169) şeklinde açıklanmıştır. Yönetim son derece çürük, yönetici sınıfı ise son derece yalancıdır. Ülkenin kalkınması halkın kalkınması ile olabilir ancak, ama ülkenin başında iyi bir yönetim yoksa bu çok zordur. “Balık baştan kokar. Tepemizdekilerin kokusu burnumuzun

direğini kırıyor. Mutlak temizlik günü gelecek.” (Adivar, 348) Modernleşme tamamlandığı, yöneticiler düzeldiği ve halk bilinçlendiği zaman bireyler özgürleşecek, en önemlisi ise kadın erkek eşitliği sağlanacaktır.

2- Kadının toplumsal hayattaki yeri ve önemi

“Sinekli Bakkal” romanında birçok soruna yer verilmesine rağmen, kadın sorununa ayrı bir önem verilmiştir. Geri kalmış görüntüsü veren toplumda, kadın-erkek eşitliği görülmemekte, kadınlar eğitim, çalışma hayatı, seçme ve seçilme hakkını da içeren yönetim gibi pek çok konuda erkeklerden geride bırakılmaktadır.

Pek çok doğu ülkesinde olduğu gibi kızlar çocuk yaşta ev işlerine başlamakta, büyüdüklerinde ise evlenip ev işlerine devam etmektedirler. Kadınlar çoğunlukla okumaz, meslek sahibi olmazlar. Özellikle arka sokaklardaki kadınların tek işi dedikodu yapmak, çocuk bakmak, ev işleri ile uğraşmak ve kocalarına hizmet etmektir. “*Sürülü kafeslerin arkasında kocaları başları dizili. Arada dikişlerini bırakır pencereden bağıra bağıra dedikodu yaparlar.*” (Adivar, 11) Erkekler onların sözüne değer vermez, genellikle de fikirlerine danışmazlar. Bu toplumda kadınlar cahildir, cahilliğe itilmiştir ve çoğunluğu buna ses çıkarmayı bile akıl edememektedir. Erkeklerin her sözüne itaat eden kadınlar, haklarını korumaktan acizdirler. Toplumun bilinçli ve aydın kişilerinden olan Hilmi; “*Kadınlarımızın kafasızlığı, zilleti...*” (Adivar, 51) cümlesiyle toplumda kadının yerini özetlemiştir.

Kadınlar, erkekler için sadece ev işi yapan, karınlarını doyuran, çocuk doğurmaya yarayan birer araç olarak görülmektedir. Kadınlar kendi haklarını savunmazken erkeklerin de onları bu denli aşağılaması, bu cinsiyet ayrımını iyice belirginleştirir. Romandaki aydın karakterlerden biri olan Hilmi, kadınların toplumsal hayattaki yerinden memnun değildir. “(Kadınlar) *Sade zevke, çocuk doğurmaya mahsus birer alet... Hangisine insan diyebiliriz? Zincirleri altın bile olsa kendileri birer esir...*” (Adivar,53) Uygarlığa, aydınlığa ulaşmaya çabalayan bir genç olan Hilmi, bu durumdan memnun değildir ve kadınların bu durumuna kızmaktadır. Kadın bir süs ögesi olarak görülmekte, insan sayılmamaktadır adeta. Kadının ikinci plana itilmesi, Hilmi’nin babası Selim Paşa ve karısı Sabiha Hanım arasında da görülür. Selim Paşa, kendisinin başka bir kadınla erkek

bir evlat sahibi olmaya çalışmasına ses çıkarmayan Sabiha Hanım için; “*Sıkı ağızluluk, onca, erkeklerde bile az görülen bir faziletti, hele kadınlarda hayal etmemişti.*” (Adivar, 37) şeklinde düşünmektedir. Üstelik bu aile saray çalışanlarındandır, halkın üst tabakasını simgelemektedir.

Kadınların aşağı görüldüğü bir toplumda onların ahlakına çok fazla önem verilmesi ayrı bir husustur. Genç kızların tek başına sokakta dolaşması, örtünmemesi, hatta saçlarının görünmesi bile bir ahlak, namus sorununa dönüşür. Bunun ilk örneği ise Rabia çocukken sokakta tek başına dolaştığı için annesinin sinir krizleri geçirmesidir. Rabia, konakta çalışırken tek başına sokağa çıktı diye annesi Emine neredeyse onu işinden alıkoyacak, Sabiha Hanım’a beddua edecektir. “(Emine) *biricik evladını böyle sokaklara salan Sabiha Hanımın düzgününden, allığından, راستından, seviciliğinden ve daha nelerinden tutturdu.*” (Adivar, 89) Rabia büyüdüğüde ise bu tutuculuğu kendi kendine sürdürmeye devam eder. Ne kadar güçlü ve ideal, ezilmeyen bir kadın karakteri olsa da, evlenmeden önce Peregrini’nin onu saçları açık görmesini istemez, örtünmeyi tercih eder.

“Peregrini’yi karşısında görünce, alışkanlığın kuvveti, şaşkınlığına rağmen ona atkısını örttürdü. ... Peregrini: -Ben sizin saçınızı hiç görmedim mi Rabia Hanım? Rabia: -Gördünüz, gördünüz ama Efendi’nin yanında baş örtmek adet olmadığı için.” (Adivar, 281)

Erkeklerin pek çok özgürlüğü varken kadınlar sosyal baskı nedeniyle çoğu özgürlüğe sahip olamazlar. Rabia bir Hristiyanla evlenmek istediğinde –ki bu kişi Peregrini’dir- bunu ilk olarak Sabiha Hanım’a danışmış, üstü kapalı olarak bu durumun uygun olup olmadığını sormuştur. Sabiha Hanım’ın olumsuz yanıtını duyunca, erkeklerin bunu yapabildiklerini, kendisinin neden yapamayacağını merak etmiştir. Aldığı yanıt ise “*Erkekler başka... O kadarını bilemedin mi?*” (Adivar,132) olmuştur. Ezilen tarafta olan Sabiha Hanım da kadınların toplumdaki yerini kabullenmiş, erkeklerin üstünlüğüne boyun eğmiştir.

Devlet işleriyle erkekler ilgilenmektedir. Bir kadının toplumu veya herhangi bir grubu yönetmesi söz konusu değildir. Kadınların, erkeklerin ilgilendiği pek çok işle ilgilenmemesini analık içgüdüsüne bağlar Selim Paşa. Kendi oğlu Hilmi’yi, devrimci düşünceleri nedeniyle devlet adına sürgüne göndererek gücünü kanıtladığını düşünür, bunu hiçbir kadın yapamaz ona göre, çünkü

onlar anadır, çocuklarına hiçbir koşulda kıyamaz. Karısı hakkında konuşurken; “*Sadrazam oldu farz edin... Emin olun bugünkü sadrazamdan daha dirayetle idare eder. Fakat bir de vazifesiyle analık hissi karşı karşıya gelsin, değil idare ettiği devleti, kâinatın bütün devletlerini eliyle yıkar.*” (Adivar, 197) Kısaca, kadınların duygusal yönü, analık içgüdüleri erkekler tarafından küçümsenmektedir ve onların zayıf noktaları olarak görülmektedir.

Bütün bu sorunlar karşısında dimdik duran, kendini savunmayı bilen, pek çok özelliği “erkek özelliği” olarak görülen Rabia, kendini bir erkekle eşdeğer görerek “kadın sorunsalı”nı aşmayı başarmıştır. Rabia doğu kültürünü, evlendiği Peregrini’nin batı kültürü ile birleştirmiş, verdiği kararlarda aklını ve duygularını eşit olarak kullanmıştır. Rabia romanda ideal ve modern Türk kadını simgelemiştir. O, çalışmış, kiminle yaşayacağına karar vermiş, herhangi bir erkeğin onu seçmesine izin vermeyip evleneceği erkeği –ne kadar uygunsuz olursa olsun- kendisi seçmiş ve hatta onun üzerinde söz sahibi olarak onu kendi evinde yaşamaya ikna etmiştir. Bebeğinin doğumuna bile kendisi karar vermiştir. Bebeği doğurmak onun için tehlikeli, hatta ölümcüldür. Çevresindekiler –en başta kocası Osman (Peregrini)- bebeği düşürmesi gerektiğini söyler.

“(Vehbi Dede) *Yalnız mistik dinlerin değil, hatta şeriatın bile çocuk düşürmeye müsait olabileceğini anlattı. O söylerken Osman’ı ve Rakım’ı ürküten ana kurt gözlerinin yeşil alevleri Dede’nin yüzünü yakıyordu. Sesi mütecavizdi. “Siz... Siz de mi bana bunu teklif ediyorsunuz? Saçı bitmedik masumu parçalamanın günah olmadığını iddia ediyorsunuz?”*” (Adivar, 392)

Her sözüne değer verdiği Vehbi Dede bile onu ikna edememiştir. Nitekim kimsenin sözüne kulak asmamış, kendine göre doğru kararı vermiştir ve bebeğini doğurmuştur. Rabia her zaman olduğu gibi kendi kararını kendi vermiştir ve hayatı tehlikede olsa da kimsenin onun kaderini değiştirmesine izin vermemiştir.

3- Kadının Ailedeki Konumu

“Sinekli Bakkal” romanında kadın sorunu önemli bir sorundur. Toplumda, geleneksel aile yapısı korunmaktadır. Bu aile yapısında, kadının konumu ikincil konumdur.

Yeni doğan ve kız olduğu için doğumuna çok fazla sevinilmeyen bebekler biraz büyüdükten sonra geleneksel Türk kadınının klasik hayatını yaşarlar. Romanda kız çocuklarının ne kadar küçük yaşta ev işlerine başladıkları, erkeklere hizmet ettikleri görülmektedir.

“ Rabia, zamanındaki bütün akranları gibi beş yaşında tabla dökmeye, kahve fincanı yıkamaya başladı. Yedi yaşında adamakıllı ev işi gören bir kızdı. Hele büyükbabasının hizmetine hep o bakardı. Bunlar, Sinekli Bakkal’da her kız çocuğu için o zaman tabii olan şeylerdi.” (Adıvar, 25)

Gençlikleri elinden alınmış ve yetişkinliğe bile erişememişken çocuk sahibi olan kadınlara rastlanır. Rabia’nın annesi Emine ve Hilmi’nin annesi Sabiha Hanım bu duruma örnek gösterilebilir. Kısaca, kadınlar sadece kocalarına hizmet eden, çocuklarına bakan ve ev işleri ile uğraşan bireylerdir aile içinde. Bu açıdan ailede gerekli ve önemli bir yere sahip gibi görünseler de, kendilerini geliştirmeden, evlerinde adeta bir köle olarak sürdürürler yaşamlarını.

Odak figür Rabia, çocukluğunda diğer kız çocukları gibi ev işlerine yardımcı olur. Müzik konusunda yeteneği olmasa belki de böyle sürecektir yaşamı. Ne var ki dedesi İmam, Rabia’nın yeteneğini keşfeder ve onu hafız yapar. Rabia’nın hafızlıkla kazandığı parayı yine dedesi İmam almaktadır. *“İmam: Ben biraz da çocuğun kazancıyla ev geçindiriyorum.”* (Adıvar, 57) Rabia, evin içinde köle gibi yaşamasa da kendi kazancından pay alamamaktadır. Yani odak figür de bu aşamada geleneksel bir kız çocuğu konumundadır.

Rabia, küçük yaşında babasını bulup dedesi İmam’ın evinden ayrılmış ve babası ile yaşamaya başlamıştır. Olgunlaşmaya başladığında kendi iradesiyle ailedeki köle kız konumuna son vermiştir. Daha o yaşta kendi kararlarını vermeye başlamıştır. Rabia, ailedeki köle konumuna, babası Tefik’le yaşamaya başladığı zaman son vermiştir. Evin işlerini bir kadın olarak o yürütse de, artık evde söz sahibidir. Böylece o dönemde yaşayan ailelerde görülmeyen bir konuma sahip olmuştur kendi ailesinde. Babasının en yakın arkadaşı cüce Rakım, babası ve Rabia birlikte yaşarlar ve Rabia’nın ailesini onlar oluşturur. *“ Üçlerin reisi Rabia, aklı ve düzenleyicisi de Cüce Rakım ’dı.”* (Adıvar, 93) Evdeki herkes onu çok sever, o artık bir köle değil, evin genç kızıdır. Ailedeki yeni konumu ise kadın olarak aşağılanmadığı, tam tersine evdeki yetişkin erkeklerden bile daha üstün olduğu bir konumdur.

Rabia yavaş yavaş ailedeki baskın karakter olmaya başlamıştır. Geleneksel toplumun aksine, evliliğinde bile kuralları kendisi koyacaktır. Kendisinden yaşça büyük, Hıristiyan bir müzisyeni Müslüman yapması ve onunla evlenmesi bunun en önemli göstergesidir. Rabia ailenin kızıdır, evin hanımı konumuna geçtiğinde henüz genç kızdır. Kocasını Peregrini ise kırklı yaşlarındadır. Evlenmek isteyen, hatta bunun koşullarını belirleyen kişi yine Rabia'dır. “ *Gönlünün bin bir kolundan biri mutlak bir gün Peregrini'yi yakalayacak. Onu Müslüman edecek, onunla evlenecek.*” (Adıvar,280) Nitekim bunu başarmış, Peregrini'yi Osman yapmış ve onunla evlenmiştir. Sonrasında yaşayacakları evi de o seçmiştir. Böylece ailedeki konumunun en üst düzeyine ulaşmış; kocasıyla eşit olmak bir yana, ondan da üstün bir role yerleşmiştir.

Kadınlar, aile içindeki konumlarına razı gelerek, biraz da kendi kaderlerini kabullenmektedirler. Aslında kadınların bu boyun eğici tavırları, geleneksel alışkanlıkları olsa da onların ezilmelerine neden olmaktadır. Rabia gibi davranarak başkaları tarafından yönlendirilmeye karşı çıkıp kendi kaderlerini belirlemek için çaba gösterebilirler, evlerinde bu kadar aşağılanmayacaklardır. Yazar, Rabia üzerinden kadınların da kendi ailelerini kurup aile içinde kişilikli bir konum elde edebileceklerini örneklemiştir adeta.

4- Modern kadın algısı ve Odak Figür

“Sinekli Bakkal” romanında ikinci planda kalan ve fikirlerine pek de önem verilmeyen kadın portresini yırtıp atan ve bu bağlamda yepyeni bir karakter oluşturan kişi odak figür Rabia'dır. Bu yüzden de onun yarattığı modern kadın figürü, kadın sorunsalı bağlamında, romanın vazgeçilmez ögesidir.

Rabia, çocukluğunda bile kendine olan güveni ve güçlü duruşuyla çevresindeki kızlardan ayrılır. O, çevresindekilerden korkup çekinen bir kız değildir. Rabia insanlarla kurduğu ilişkilerde kadın veya erkek ayrımı yapmaz. Erkeklerden sakınan ve çekinen bir kişi değildir. Bu durumun ilk örneği ise Bilal isimli bahçıvan çocuğun küçük Rabia'yı görmesiyle başlar. “ (Bilal) *Fakat birdenbire kapıya çıkan, elindeki kocaman sineklik ile yemişlerden sinek kovan bakkal kızdan ürktü, geri çekildi... Bakkal kızın yeşil mevceli altın gözleri Bilal'e bakmadı bile...*” (Adıvar, 118)

Rabia’da ne bir çekinme, ne de bir garipseme vardır. Bilal’in ona bakmasından rahatsız olmuştur, ama bunu kaba bir şekilde dile getirmiştir. “*Suratıma öküz gibi ne bed bed bakıyorsun? Çek arabanı...*” (Adıvar, 118) Rabia’nın kendini ezdirmemesi onun kişiliğinde vardır ve adeta damarlarında dolaşan bir özgüvenle dünyaya gelmiştir. Yani kadının ezilmesi veya ezilmemesi kendisine bağlıdır. Hakkını savunduğu sürece hiçbir kadının bir erkek karşısında ezilmeyeceğine bir kanıttır Rabia.

Dönemin meşhur bir olgusudur kabadayılık. Mahallede dolaşan kabadayılar, kızlara laf atar, kavgalara karışır, bıyık büker ve istedikleri kişiye istedikleri gibi davranabilirler. Romanda bu tiplere “Sabit Beyağabey” ile can bulur. Sabit Beyağabey, Rabia’ya laf atmaya çalışır. Etrafında onu destekleyen pek çok yandaşı vardır. Arkadaşları onun Rabia ile evlenmesini uygun bulur ve ona şöyle derler; “*Sen mahalle yiğitlerinin başındasın Ağabey... Bekârsın da... Bu kızı yola getirmek sana düşer. Başka hangi kabadayı onun burnunu kırabilir?*” (Adıvar, 123) Gerçekten de Rabia’nın kabadayıya boyun eğeceği, onun kabaca yapılacak olan teklifini kabul edeceği düşünülür. Aslında bu, onlar için alışılmış bir durumdur. Erkek, karısını seçer ve onu alır; kadının kocasını seçmesi söz konusu değildir. Böyle bir kesinlik olduğuna inanan kabadayı, Rabia ile konuştuğunda büyük bir şaşkınlık yaşayacaktır. Sabit Beyağabey, Rabia’nın yanına gider; ne var ki Rabia yalnız olmasına rağmen ona haddini bildirir. Kabadayı onu korkutmaya çalıştığı anda ise cevabı şöyle olur; “*Ama ben senin ağzının lokması değilim. Seni köpek yavrularının umacısı, seni korkak külhanbeyi! Bak etrafta kimse yok. Bakayım bana ne yapacaksın? Al sana... tu... tu... tuuu...!*” (Adıvar, 125) Rabia’nın bu çıkışı külhanbeyi için oldukça olağandışı, hatta gerçekdışı bir durumdur. Bir süre ona yiğitliğini ispat etmeye çalışsa da sonunda olayın şokuyla dükkânı terk eder. Güç savaşından galibiyetle ayrılan kişi Rabia olmuştur.

Bir kabadayıya kendi başına son derece sert bir şekilde karşı çıkmak, günümüz toplumunda bile cesaret gerektirmesine rağmen, Rabia o dönemin koşullarında bu cesareti göstermiştir. Kadın okurlar bu örnekle modern kadın algısına yaklaşacaklardır ve belki de Rabia’yı örnek alacaklardır; çünkü yazar, Rabia’yı modern toplum kadını örneği olarak sunmuştur. Kadınların erkekler karşısında ezilmemeleri gerektiği çıkarımının yapılmasını istemektedir adeta.

Rabia kendi kararlarını verir, onun kendi doğruları vardır, özgürdür, özgüvenlidir. Kendi farkında olmasa da bir modern kadın figürüdür. Bu figür aynı zamanda yazarın erkek karşısında ezilmiş olan kadına sunduğu bir rol modelidir.

5- Din ve Kadın

Din, toplumda yanlış anlaşılmalıdır, hatta bazı din adamları tarafından amacından saptırılmıştır. İnsanları psikolojik olarak etkileme konusunda da gerek yönetim, gerekse din adamları tarafından kullanılan yöntem, dini sömürerek kendi yalan yanlış düşüncelerine halkı inandırmaktır. Ne var ki toplum, din istismarının çok da farkında değildir. Din, toplumla bütünleşmiş, insanların ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Kişiler için inanç, önemli bir olgudur. Odak figür Rabia'nın din ile derin bir bağı vardır. İmam torunu olmakla birlikte sesi de çok güzeldir, bu sayede hafız olur; üstelik alışılmışın aksine bu hafız bir kızdır. Saray Çalışanı, Zaptiye Nazırı Selim Paşaların evinde hafızlık yapmaktadır Rabia. Selim Paşa'nın karısı Sabiha Hanım ona şöyle der, “*Cumartesi akşamı Mevlit kandili, misafirlerim var, gece gel, Kuran okuyacaksın...*” (Adıvar,39) Selim Paşa'nın oğlu Hilmi, Rabia için “*Senin kız hafız, hakiki bir keşiş, anne!*” (Adıvar, 48) der. Rabia'nın hafızlığı herkes tarafından beğenilmektedir.

Müslümanlığın izleri toplum yaşamında da etkili bir şekilde görülmektedir. “*Mahallenin Cuma yüzü bambaşka...*” (Adıvar, 285) “*Karşiki evler kara çatıları altında uyuyor gibi, bu saati mutlak oruçlu mahalleli yataklarında geçiriyor olacak, çünkü sokaktan bir kul geçmiyor.*” (Adıvar, 97) Din, bireylerin davranışlarını belirleyen önemli bir gereklige dönüşmüştür.

Odak figür Rabia, modern ve güçlü bir kadın olarak dinine oldukça bağlıdır. Rabia daha küçük yaşında Kuran'ı ezberlemeye başlamıştır. “*Bir zaman Rabia her sabah büyükbabasının önünde küçük bir rahleye diz çöküyor, zayıf elleri dizlerinde, büyük bal rengi gözleri İmam'ın gözlerinde, iki tarafa sallana sallana Kuran'ı ezberliyordu.*” (Adıvar, 27)

Rabia'nın dini ve inancı, onun yaşamını etkilemiştir. Bir imam olan dedesinin katı kuralları altında geçirdiği çocukluğu, onun üzerinde olumsuz etkiler göstermiştir. “*Şakadan anlamayan, gülmeyen ve güldürmeyen bir yaratılıştan kadın, sadece korkuyordu.*” (Adivar, 30) Vehbi Dede ile tanışması onu Mevleviliğe iter, çünkü Vehbi Dede'nin dine bakışı katı değil, esnektir. “*Vehbi Dede, ilahi kâinata anlayan ve seven bir tebsümle bakıyor, hayatı ilahi bir şaka gibi görüyor.*” (Adivar, 31) Vehbi Dede ile tanıştıktan sonra kendi dedesinin katı kurallarına uymak zorunda olmayan Rabia, yine de Müslümanlığın şartlarını yerine getirmektedir. Artık Allah'tan ve Cehennem'den korkmaz ve dine severek bakar, ama kendi doğrularını uygulamaya devam eder. Tevfik'le kaldığı zamanlarda evin en dindar insanı olur hatta. Cüce Rakım onun için; “*Gece Rabia ile beraber sahur yiyoruz, niyet ediyoruz.*” (Adivar, 99) demektedir. Rabia, ibadetlerini yerine getiren, ahirete ve maneviyata büyük bir sevgiyle bağlı bir insan olarak yaşamını sürdürür. Bu durum, kadınların da inançlarını erkekler gibi özgürce yaşayabileceğine işaret eder. Kadınlar da ibadetlerini yerine getirir ve din alanında görevler üstlenirler. Erkeklerin din işleriyle uğraşması gibi kalıplaşmış durumlar Rabia'nın hafız olmasıyla son bulur.

Yazar Halide Edib Adivar, Rabia karakterini ideal ve modern Türk kadınına örnek teşkil edecek şekilde gösterirken onu modern olduğu kadar dindar bir karakter olarak yaratmıştır; çünkü ona göre dindarlık, modern olsa da olmasa da her insan için önemli ve gereklidir. Yazar, aydın ve yeniliklere öncülük eden bir Türk kadınıdır ama o da dindardır. “... *Halide Edib dinsel tutuculuğa ve dogmalara karşıdır ama kendisi dindar ve gizemlidir.*”*

• İpek Çalışlar, *Halide Edib, Biyografisine Sığmayan Kadın, İstanbul, Mayıs 2010, İstanbul*

Sonsöz

“Romancı, ancak uzun tecrübenin, müşahedenin, duygunun, kabiliyetin hayatı kavrayabildiği ve bu kavrayışı bir terkip halinde verebildiği zaman romancı sayılır.”* düşüncesini benimsemiş olan Halide Edib Adıvar, diğer yapıtlarında da olduğu gibi; gözlemleri ve düşünceleri doğrultusunda oluşturmuştur “Sinekli Bakkal” romanını. Bu romanda kadınların toplumdaki yerini ayrıntılı olarak yansıtmıştır. Kadınlar için bir rol model olan Rabia’nın yaşamını anlatmıştır bu yapıtında.

Henüz özgürlüklerin tam olarak oturmadığı Türk toplumunda, kadınların hala erkekler kadar özgür olmadığı kanısı yaygındır. Oysa evi çekip çeviren, kocalarına, çocuklarına bakan bireyler, kadınlardır. Onların bu görevi üstlenmesi, toplumda ikinci planda olmalarına dair bir kanı uyandırmıştır. Bu yüzden kadınların hayatı çocuk doğurmak ve ev işi yapmaktan ibaret olmuştur.

Kadınlar ailede ikinci plandadır, çoğunun emeği sömürülmektedir. Erkeklerin, evleneceği kadını seçmesi uygun görülmektedir. Ne var ki, romanın odak figürü Rabia, kadının ailedeki bu yerine son vermiştir. O hem ailesi içinde hem de toplumsal hayatta modern bir kadın gibi davranmıştır. Kendi haklarını her zaman savunarak erkeklerle eşit bir konuma gelmiştir.

Rabia’nın dine olan bağlılığı ise onun üstlendiği ideal Türk kadını rolünü etkilememiştir. O hem dindar, hem de haklarını savunabilen modern bir bireydir. Bu açıdan özellikle kendini eve kapayan veya erkek tarafından evde bir köle durumuna getirilen kadınlar için bir örnek oluşturmuştur.

Erkeklerin davranışlarında apaçık bir gerçeklik olarak ortaya çıkan kadın-erkek ayrımı, hem kadınlar, hem de erkekler tarafından kanıksanmıştır maalesef. Ne var ki Rabia her türlü davranışı ile kendi yaşantısında bu kanıyı değiştirebilmiştir. Yaşayacağı hayatı ve evleneceği kişiyi kendisi seçerek kadınların da seçme özgürlüğü olduğunu göstermiştir. Modern toplumda kadınlar ve erkekler eşittir. Kadınlar bilinç düzeyi yükseldiğinde kendilerini ezdirmeyecekler, onlar da toplumda erkeklerle eşit düzeye yükselebileceklerdir.

• İpek Çalışlar, *Halide Edib, Biyografisine Sığmayan Kadın*, Mayıs 2010

Kadınların erkekler tarafından küçümsendiği geleneksel bir toplumda, Rabia gibi ideal karakterlere gereksinim vardır. Rabia, toplumda eskiden beri süregelen normlara karşı çıkarak modern bir Türk kadını görüntüsü çizmiştir. Hiçbir koşulda kendisini ezdirmemiştir. Özgür ve üstün olabileceğini çevresindeki herkese kanıtlamıştır. Erkek üstünlüğü hakim olan sosyal yapıda kadın ile erkeğin eşit olması gerektiğini, kadının bir birey olduğunu göstermeye çalışmıştır. Din konusunu kendi amaçları doğrultusunda kullanıp kadınları ikinci sınıf görenlere ve gösterenlere karşı mücadele etmiştir. Bu mücadele sırasında pek çok zorlukla karşılaşsa da yılmamış, yorulmamış ve her konuda kendi hakkını savunmuştur. Modernleşme sürecindeki toplumda aydınlığa bakan ideal kadın simgesi olmuştur.

Kaynakça

- Sinekli Bakkal – Halide Edib Adıvar; Can Yayınları, İstanbul, 2007
- Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II – Cevdet Kudret; İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1987
(Doğrudan alıntı yapılmamıştır, plan oluşturulurken yararlanılmıştır)
- Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın – İpek Çalışlar; Everest Yayınları, İstanbul